

คืนน้ำให้แผ่นดิน คืนชีวิตให้คลอง

● บุญช่วย ทองธรรมดา

โครงการผังแม่บทเพื่อการพัฒนากรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๓ ซึ่งจัดวางโดยบริษัทที่ปรึกษา ลิทซ์ฟิลด์-ไวท์ทิง-บาวน์ แอสโซซิเอตส์ ภายใต้โครงการความช่วยเหลือของสหรัฐ U.S. Operation Mission (USOM) นั้น ไม่มีความตั้งใจ ที่จะใช้ระบบเครือข่ายคูคลองอันสมบูรณ์อย่างที่สุดให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด ผังเมืองกรุงเทพฯนี้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์อันบอบบาง ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ และวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำที่สืบสานกันนับร้อยนับพันปี

ความโง่เขลาของเราเองที่หลงเดินตามฝรั่งแบบไม่ลืมหูลืมตานั้น สืบเนื่องมาจากความรู้อันจำกัดทำให้เราไม่สามารถอธิบายความคิดที่มีมาแต่โบราณอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ได้ทั้งหมด ทำให้ผู้มีอำนาจในตอนนั้นมองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าของวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

เราเร่งรีบรุดไปข้างหน้าด้วยการตั้งสภาพพัฒนาเศรษฐกิจโดยหลงลืมสังคมนาฬิกา สมยอมให้ทุกคนแสวงหากำไรจากสิ่งแวดล้อมแบบง่ายๆ โดยหวังเงินกำไรจากค่าแรง ค่านายหน้า และตัวเลขในบัญชี ในไม่ช้าเงินจำนวนนั้นก็ถูกดูดกลับประเทศทุนนิยมเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าราคาแพง เช่น รถยนต์ ผลิตภัณฑ์ต่างประเทศ ในขณะที่สิ่งแวดล้อมเสียหายยับเยิน ทุกวันนี้เราจับปลาหาอาหารในคลองแทบไม่ได้แล้ว เพราะไม่มีเหลืออยู่ กลายเป็นท่อระบายน้ำเสียไปหมด ที่เหลืออยู่ก็รวไรด้วยลมหายใจแผ่วเบา

ค่าครองชีพที่สูงขึ้นและคุณภาพชีวิตที่ต่ำลงนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากต้นทุนทางสังคมและคุณภาพสิ่งแวดล้อมพุ่งสูงขึ้นเรื่อยๆ เราก่อนนี้สาธยายจำนวนมหาศาล เพียงชั่วพริบตาที่เดินบนบกตามวิถีทางของสังคมชาวบก เราประสบชะตากรรมกันอย่างไรบ้างในเวลานี้ น่าจะถึงเวลาที่ต้องมาคิดทบทวนกันใหม่ได้แล้วว่าเราเป็นใคร เคยกินอยู่กันแบบใดมาก่อน สังคมไทยเคยใช้สิ่งของอย่างรู้คุณค่า พฤติกรรมการบริโภคแบบไม่ยั้งคิดกำลังทำลายโลก อาหารขยะที่มีการโฆษณาเกินทางทีวีมากขึ้นทุกวันนั้นกำลังทำลายชีวิต

สนามบินหนองจุกเท่าอาจะจะเป็นอนุสรณ์ที่ยิ่งใหญ่ของสังคมเมืองน้ำแห่งนี้ เป็นอนุสรณ์สถานแสดงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของชาวบกและสังคมชาวน้ำอย่างเด่นชัด ต้องกังวลกับการระบายน้ำ และ การซ่อมบำรุงสนามบินราคาแพงในอนาคต

ที่ปรึกษาชาวอเมริกันได้ร่างแบบจากข้อสมมุติว่าจะมีประชากรใน ๓ ระดับ ในระดับสุดท้ายน่าจะมีการสร้างสนามบินไว้นอกเมือง แบบร่างคร่าวๆ นั้นมิได้สำรวจพื้นที่มาก่อน แต่ปรากฏอยู่ในผังเมืองรวมของกรุงเทพฯตลอดมา

อาจเป็นเรื่องตลกที่หัวเราะกันไม่ออก การเร่งรีบส่งมอบงาน โดยไม่รู้มาก่อนว่ามีพื้นที่ทางออกไปอีกชนิดหนึ่งที่ไม่ได้เป็นบ่อลึก ผังเมืองใหม่อาจทำให้หนักการเมืองยุคนั้นหลงไปซื้อที่ดินเก็งกำไรโดยไม่ได้ไปดูพื้นที่ด้วยเช่นเดียวกัน เพราะยุคนั้นใครแหลมขึ้นมาก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมาก็มีการว่าจ้างฝรั่งให้มาศึกษาจัดทำรายงานให้เหมาะสมโครงการจึงจะดำเนินต่อไปได้ และ มีการตั้งวงงบประมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ผ่านมา ๔๒ ปี สนามบินแห่งนี้ได้สร้างแล้ว ด้วยการถมดินที่ลุ่มให้ดอน ดอกเสาะเข็มแบบปูพรม ไม่น่าเชื่อว่าเราจะทำอะไรที่ขัดแย้งกับสภาพภูมิประเทศได้ขนาดนี้ ฟังแล้วอย่าไปคิดมากเพราะเป็นเรื่องเล่ากันเล่นๆ สนุกๆ อาจจะไม่จริงก็ได้

ใครจะมั่งง่ายขนาดนั้น เช่น ทำลายคลองสาทรแสนสวยๆที่มีต้นไม้ร่มรื่นทั้งสองฝั่ง ใครจะยอมเสียค่าจ้างทางด่วนตั้งห้าหกพันล้าน ใครจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ตัดสินใจใช้เงินมหาศาลปกป้องค่าเงินบาทโดยลำพัง(เห็นธนาคารชาติฟ้องค่าเสียหายอยู่คนเดียว)

คนไม่กี่คนจะสร้างหนี้สามล้านล้านบาทให้คนไทยทั้งประเทศร่วมรับเคราะห์ได้อย่างไร (หนี้ส่วนตัวนั้นถ้ามีมากๆ รัฐบาลก็แปลงหนี้ให้กลายเป็นของประชาชนทุกคน หรือ เอาสมบัติของชาติขายนำเงินมาใช้หนี้) คนที่อยู่เมืองน้ำมาเกือบพันปี วันดีคืนดีก็ถูกขึ้นมาเป็นชาวบก สร้างถนนถมคลองที่บรรพบุรุษเพียรพยายามสร้างกันมากมายเป็นเครือข่ายต่อเนื่องกันมาเกือบสามร้อยปี

วันดีคืนดี เราก็ลบชื่อ เมืองบางกอก เปลี่ยนเป็น กรุงเทพ ลบชื่อ สยามประเทศ เปลี่ยนเป็น ประเทศไทย แล้วเพียรพยายามโฆษณาชื่อใหม่ให้ทั่วโลกรู้จัก โดยลืมนำ เมืองบางกอก เป็นเมืองที่ผุดขึ้นมาจากน้ำแห่งเดียวในโลกโดดเด่นเช่นเดียวกับ เมือง เวนิช และโลกรู้จักดีหลายร้อยปีมาแล้ว

ความพยายามจะก้าวทันตะวันตก การวางผังเมืองใหม่เริ่มในปีในพ.ศ. ๒๕๐๓ (ยุคจอมพลฟ้าขาวมาส์แดง) ชักนำให้เรา รับเอาวัฒนธรรมของสังคมชาวบกเข้ามาครอบงำสังคมชาวน้ำอย่างหมดจด มีการตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจ (ตอนนั้นลืมหาสังคมมาต่อท้ายเพ็งนึกขึ้นได้เมื่อไม่นานมานี้) ถนนเข้ามาแทนที่คลอง เรากมคลองในขณะที่ยุโรปอนุรักษ์คลองไว้ เมือง เวนิช แค่เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง

ทุกวันนี้ประเทศทั่วโลกต่างตื่นตัวและให้ความสนใจกับเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันของชีวิต ซึ่งก่อรูปเป็นระบบนิเวศน์อันวิจิตร เมื่อคุณถูกถมคลองถูกรุกล้ำทำลายกลายเป็นสุสานฝังกลบขยะข้างบ้าน จะด้วยเหตุผลใดก็ตาม เมืองที่ผุดขึ้นมาจากน้ำแห่งนี้กำลังจะตาย เสียหายที่ระบบเครือข่ายคลองที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นของทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวล้ำค่าที่รัชกาลที่ห้าทรงมอบให้พสกนิกรของสยามประเทศนั้น นักเรียนนอกไม่เคยสนใจ ทั้งๆ ที่โลกกล่าวขวัญถึงเมืองบางกอกที่ยิ่งใหญ่ เป็นเมืองที่ผุดขึ้นมาจากน้ำ ทุกวันนี้นักนิเวศวิทยาทราบดีว่า เครือข่ายคลองของเมืองบางกอกนั้นยิ่งใหญ่กว่าเมืองเวนิชมากนัก ถ้าพิจารณาถึงพื้นที่และความหลากหลายทางชีวภาพและอ่าวไทย

นายินดีที่นายกรัฐมนตรีสั่งให้ขุดลอกคลอง ๔๔ สาย นับเป็นการฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมใน คู คลอง เป็นการเริ่มต้นที่ดี อย่านไปหลงประเด็นเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยพยายามไปเทียบกับเวนิชตะวันตก ต้องสนใจที่ระบบนิเวศน์ในคลองเล็กที่สงบนิ่งจะอนุบาลสิ่งมีชีวิตเล็กให้ฟื้นคืนชีวิต นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตบนตะกอนปากแม่น้ำนี้อีกครั้ง คนยากจนจำนวนมากจะได้ประโยชน์จากสัตว์น้ำและปลุกพืช ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนสองฝั่งคลองและคนในเมืองบางกอกทั้งหมด

หน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น หากสามารถเดินหน้าไปตามนโยบายและแผนแม่บท โดยวิธีร่วมคิดร่วมทำงานกับชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อมวลชน จะมีผลอย่างยิ่งเมื่อชุมชนริเริ่มจัดกิจกรรมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ให้การสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อคืนน้ำให้แผ่นดิน คืนชีวิตให้คลอง ก็จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย การขุดลอกกัน ๔๔ สาย น่าจะได้ประโยชน์เพิ่มขึ้น การนัดคุยกันบ้าง แล้วไปดูของจริงกัน ร่วมคิดร่วมทำกันอย่างสร้างสรรค์ย่อมจะดีกว่าต่างคนต่างทำ

น้ำดีใส่น้ำเสีย เป็นโครงการตามพระราชดำริอยู่แล้วเพื่อลดปัญหาน้ำเน่าเสีย ผลพลอยได้ของการขุดลอกคูคลองคือคนรอบนอกกรุงเทพและปริมณฑลจะได้ประโยชน์จากระบบนิเวศน์ที่กลับฟื้นคืนชีวิตซึ่งมีผลต่อความกินดีอยู่ดีของประชาชน การขุดลอกคลองนั้นเราหลงลืมกันมานาน คราวนี้น่าจะเป็นการเริ่มต้นที่ดี เรายังมีงานต้องทำอีกมากเพื่อให้โอกาสคลองและหลากหลายชีวิตฟื้นคืนสภาพ ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญ วันสิ่งแวดล้อมโลก ในปีที่ว่า ให้โอกาสโลกฟื้นคืนความสดใสให้ชีวิต .

พระพุทธรองค์ตรีล

เราจะบอกธรรม อันเป็นที่พึ่งของชนทั้งหลาย ผู้อันความแก่และความตายครอบงำแล้ว ดุจที่พึ่งของชนทั้งหลายผู้อยู่ในท่ามกลางทะเล เมื่อคลื่นเกิดแล้ว มีภัยใหญ่แก่ท่าน ธรรมชาติที่ไม่มีเครื่องกังวล ไม่มีความถือมั่น นี่เป็นที่พึ่ง อันเป็นที่ลี้ภัยแห่งความแก่และความตายว่า นิพพาน คือ ความดับกิเลสทุกขันธ์

ชนเหล่าใดรู้นิพพานนั้นแล้ว มีสติ มีธรรมอันเห็นแล้วดับกิเลสได้

ชนเหล่านั้นไม่อยู่ใต้อำนาจของมาร ไม่เดินไปในทางของมาร

(พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ ๒๕ กัณฑ์ปัญหาที่ ๑๐” ข้อที่ ๔๓๔)